

ВІДГУК
офіційного опонента доктора історичних наук,
професора, провідного наукового співробітника
Інституту історії України НАН України
МАРТИНОВА АНДРІЯ ЮРІЙОВИЧА
на кандидатську дисертацію
НАГНИБІДИ ОЛЬГИ ОЛЕКСАНДРІВНИ
«РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НЕЙТРАЛІТЕТУ В ЗОВНІШНІЙ
ПОЛІТИЦІ ІРЛАНДІЇ (1937-2009 рр.)»

Політика нейтралітету в сучасному світі має чимало варіантів, обумовлених історичною специфікою усвідомлення тими чи іншими країнами потреб проведення саме такої політики у конкретних обставин міжнародних відносин. Здобуття у грудні 1921 р. незалежності Ірландії стало вимушеним компромісом із Великою Британією, у складі якої залишився багатоконфесійний Ольстер. Тож Ірландія була вимушена компенсувати асиметричність у відносинах із Великою Британією власною політикою нейтралітету, яка стала своєрідним символом ірландської політичної ідентичності. У цьому контексті запропонована тема дисертаційного дослідження має як науково-теоретичну так і практичну актуальність.

Дисертантка чітко визначила мету і завдання свого дослідження. Аргументованими є хронологічні межі дисертаційної праці від прийняття Конституції 1937 р. до ратифікації Ірландією Лісабонського договору 2009 р., який відкрив нову сторінку історії дипломатії Європейського Союзу. Релевантними для вирішення поставлених наукових завдань є використанні дисертанткою методи дослідження. Логічною та аргументованою є структура тексту дисертації. Солідною є апробація результатів дослідження у форматі наукових конференцій та персональних наукових публікацій дисертантки.

Змістовним є історіографічний аналіз проблеми реалізації принципу нейтралітету в зовнішній політиці Ірландії визначеного хронологічного періоду. Ірландська історіографія класифікована за критерієм парадигм «канонічної» та «ревізійністської» наукових шкіл. Можна погодитись, що

становлення ревізійної школи відбувалося під впливом участі Ірландії в процесі європейської інтеграції та модернізації політики нейтралітету.

Зважаючи на специфіку британсько-ірландських відносин, особливий інтерес викликають концепції та парадигми оцінок ірландського нейтралітету, які домінують у британській історіографії, а також порівняння британських підходів із тлумаченнями ірландського нейтралітету, які наявні у північноамериканській історіографії. Також Ольгою Олександрівною Нагнибідою проаналізовано здобутки на цьому терені наукової проблематики дослідників радянського періоду, а також українських істориків.

Проведений дисертанткою ґрунтовний історіографічний аналіз дав можливість чітко визначити авторські задачі у вирішенні недостатньо досліджених аспектів реалізації політики нейтралітету Ірландської Республіки на міжнародній арені та окреслити коло джерел, необхідних для цього.

На нашу думку, достатньо репрезентативною для вирішення поставлених наукових завдань рецензованого дослідження є використана джерельна база дисертації. Детально проаналізовано особливості різних типів джерел та критично оцінено їхній зміст.

У другому розділі дисертаційної праці *«Міжнародний досвід політики нейтралітету»* О.О. Нагнибіда проаналізувала політичні принципи політики нейтралітету Ірландської Республіки у контексті актуального міжнародного формату політики нейтралітету. «Полігоном» такого досвіду після 1995 р. є Європейський Союз, членами якого є позаблокова Австрія, традиційно нейтральні Швеція і Фінляндія. Однак разом із Ірландією вони не склали формалізовану групу нейтральних держав у складі ЄС. Адже їхня «економічна вага» менша за «важковаговиків» німецько-французького тандему, крім того різновекторними є їхні національні інтереси.

Привертає до себе увагу третій розділ дисертації *«Концепція нейтралітету в зовнішній політиці Ірландії (1937-1960-ті рр.)»*. Слушно наголошується, що політика нейтралітету стала можливою після британсько-

ірландської угоди 1938 р. про виведення з території глибоководних портів англійських військово-морських баз. Згадану угоду жорстко критикував у свої мемуарах У.Черчилль. Особливо цінним для Лондону нейтралітет Дубліна був у критичні миті битви за Британію, а потім на етапі підготовки до відкриття другого фронту у Європі. Після завершення Другої світової війни стало зрозуміло, що ймовірне членство Ірландії разом із Великою Британією в НАТО де-факто означатиме узаконення та визнання Дубліном належності Північної Ірландії до Сполученого Королівства. Це було неприйнятним для більшості ірландців, тому неминучим стало продовження політики нейтралітету.

О.О. Нагнибіда слушно зазначає, що набуття Ірландією членства в ООН у 1955 р. дало можливість розширити координати політики нейтралітету до ширшого міжнародного контексту проблем періоду холодної війни. Ірландія відіграла позитивну роль у процесах боротьби за обмеження гонки озброєнь, а також у спробах реалізації політики врегулювання багатьох регіональних конфліктів.

Концептуально важливим є четвертий розділ дисертації *«Еволюція політики ірландського нейтралітету в умовах європейської інтеграції (1970-і рр. – початок XXI ст.)»*, в якому проаналізовано специфіку розвитку ірландського нейтралітету після приєднання до Європейських Співтовариств. Саме членство Ірландії в ЄС забезпечило після 1993 р. стрімкий темп розвитку ірландської економіки. Ірландія перетворилась на стратегічне перехрестя (global hub) торговельних потоків, які рухаються Атлантичним океаном. Тут розміщено логістичний центр «Amazon» та штаб-квартири важливих високотехнологічних корпорацій. Тобто ірландський нейтралітет, так само як швейцарський, австрійський, шведський, фінський нейтралітет у всій різноманітності їхніх форм, ґрунтується на надійному економічному фундаменті.

Нейтральна позиція Європейських Співтовариств, а після 1993 р. Європейського Союзу щодо політики ірландського нейтралітету дало

можливість Ірландії отримати максимум переваг від членства в Спільному ринку. Тож на відміну від «ірландського альтер-его» Великої Британії в Ірландії ніколи не було і немає потужного європейсько-скептичного політичного руху. Навіть проблеми із ратифікацією Маастрихтського та Лісабонського договорів на ірландських референдумах обумовлювались не системним європейським скептицизмом, а прагненням ще більше поліпшити ірландські позиції в наднаціональних органах влади ЄС. Дисертантка слушно зазначає, що Ірландія здатна забезпечувати баланс між імперативами військового нейтралітету та «корпоративними» зобов'язаннями в форматі європейського інтеграційного проекту. А у разі завершення процедури виходу Великої Британії з ЄС, Євросоюз стане ще ціннішим для Ірландії як інструмент мінімізації збитків від британської політики.

Звичайно, у предметних межах дисертаційного дослідження неможливо було уникнути дослідження впливу проблеми Північної Ірландії на еволюцію політики нейтралітету Ірландської Республіки. Одночасне членство Ірландії і Великої Британії в Європейському Союзі стимулювало Дублін і Лондон до пошуку та знаходження історичного компромісу у формі Белфастської угоди 1998 р. про статус католиків і протестантів у Ольстері та фактичну автономію цієї провінції у складі Сполученого Королівства. Гарантією прагматичної імплементації цього компромісу до виходу Великої Британії з ЄС був відкритий європейський митний кордон між Ірландією і Північною Ірландією. У хронологічних межах дисертаційного дослідження це було також вагомим досягненням ірландського нейтралітету.

Зрозуміло, що зміни стану справ після британського референдуму 23 червня 2016 р. про вихід з ЄС це вже як то кажуть «інша історія», яка поза проблемно-хронологічними межами цього дисертаційного дослідження.

Висновки дисертації Ольги Олександрівни Нагнибіді є науково обґрунтованими, виваженими, відповідають поставленим завданням та висвітлюють наукову новизну. Важливою є констатація того, що на різних етапах становлення зовнішньої політики ірландський нейтралітет набував

схожості з ознаками постійного та позитивного нейтралітету, однак не мав абсолютних аналогів у практиці інших нейтральних і позаблокових країн Європи.

Високо оцінюючи наукову новизну (на основі залучення до наукового обігу малодосліджених документів визначено етапи та особливості становлення ірландського нейтралітету як базового принципу зовнішньої політики Дубліна, проаналізовано специфіку ірландського нейтралітету у роки Другої світової війни, уточнено термінологію таких понять як нейтралітет, позаблоковість, військове неприєднання, висвітлено вплив процесу політичного врегулювання в Ольстері на нейтралітет Ірландії), обґрунтованість авторських висновків та практичне значення дисертаційної праці, варто звернути увагу на окремі уточнення:

Зокрема, на нашу думку, варто було більше звернути увагу на існуючі механізми забезпечення військово-політичних аспектів національної безпеки Ірландської Республіки. Адже саме тут проявляється певний парадокс, коли чисельність збройних сил Ірландії є суто символічною порівняно з військовими та ядерними можливостями Великої Британії. Однак формат однієї «Ірландської республіканської армії» (незалежно від того як її визначати ідеологічно як партизанську національно-визвольну чи терористичну парамілітарну структуру) засвідчив ефективність асиметричних впливів «слабшої» сторони на «сильнішу». Зрештою, в даному випадку членство Великої Британії в НАТО є не менш важливою гарантією безпеки Ірландії, ніж її власна послідовна політика нейтралітету.

Варто також звернути увагу на те, що на відміну від інших європейських нейтральних країн (Швейцарії з її вільним обігом вогнепальної зброї та потужним національним військово-промисловим комплексом; Австрії з не менш могутнім військово-промисловим комплексом та його залученням до військово-технічних програм ЄС; Швеції з розвинутим оборонним комплексом та міцними позиціями на світовому ринку зброї), Ірландія не має власного оборонно-промислового комплексу та більше

спирається на міжнародно-правове забезпечення спроможності свого нейтралітету. Це також принципово вирізняє Ірландську Республіку серед інших країн-членів Європейського Союзу.

Також не можу погодитись із твердженням дисертантки про те, що нейтралітет Ірландії «не перешкоджає участі в європейському інтеграційного проєкті, спонукаючи інші країни ЄС адаптувати установчі договори ЄС до вимог ірландського нейтралітету» (див. автореферат стор.1). Це не зовсім так.

Тим паче, що на стор.11 того ж автореферату дисертантка цілком слушно зазначає, що «вступ Ірландії до Європейських Співтовариств супроводжувався референдумом 10 травня 1972 р. та ухваленням третьої поправки до Конституції (стаття 29), яка дозволила приєднання до європейських установчих договорів і визнала верховенство зобов'язань, актів чи заходів, які впливають із членства в Європейських Співтовариствах».

За існуючих політичних реалій скоріше ЄС нейтрально ставиться до ірландського нейтралітету. Ця політична реальність навряд чи зміниться і після завершення процедур виходу Великої Британії з ЄС.

Однак наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Ольги Олександрівни Нагнибіди. Зазначена наукова робота є самостійним, завершеним у рамках визначених предмету і завдань дослідженням, яке виконане на належному науковому рівні. Текст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Таким чином, є підстави стверджувати, що текст дисертації та автореферат О.О. Нагнибіди відповідають п.10 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567, зі змінами внесеними постановами КМУ №656 від 19 серпня 2015 р., №1159 від 30 грудня 2015 р., №567 від 27 липня 2016 р., Наказу МОН України від 12 січня 2017 р., а дисертантка Нагнибіда Ольга

Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук 07.00.02 – всесвітня історія.

доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу історії міжнародних відносин
і зовнішньої політики України
Інституту історії України НАН України

А.Ю.Мартинів